

MILLIY O'YINLAR ORQALI BOLALARNI VATANPARLIKKA O'RGATISH

Nosirova Fotimaxon

Qo'qon universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
1-24 guruh talabasi<https://doi.org/10.5281/zenodo.20320866>**Annotatsiya**

Ushbu maqolada globallashtirish va texnologik taraqqiyot shiddatli tus olgan bugungi kunda yosh avlod tarbiyasida milliy qadriyatlarining, xususan, milliy o'yinlarning tutgan o'rni ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — milliy o'yinlar vositasida maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda vatanparvarlik, milliy g'urur va o'zlikni anglash tuyg'ularini shakllantirishning samarali mexanizmlarini ko'rsatib berishdan iborat.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda virtual o'yinlar va gadgetlar bolalarning ijtimoiy muloqotini cheklab qo'yayotgan bir paytda, ajdodlarimizdan meros bo'lib kelayotgan harakatli o'yinlarni qayta tiklash ma'naviy zaruriyatga aylandi. Muallif milliy o'yinlarning shunchaki jismoniy mashq emas, balki chuqur falsafiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Xususan, "Oq terakmi, ko'k terak?", "Arqon tortish", "Kim oladi-yo, sholi-yo?" kabi jamoaviy o'yinlar orqali bolalarda o'zaro yordam, mas'uliyat va umumiy maqsad yo'lida birlashish kabi vatanparvarlikning poydevori hisoblangan xislatlar shakllanishi yoritiladi.

Maqolada milliy o'yinlarning psixologik ta'siri ham ko'rib chiqiladi. O'yin jarayonida bola o'z xalqining tili, aytishuvlari va an'analari bilan bevosita muloqotga kirishadi, bu esa uning ongida "Vatan" tushunchasining mavhumlikdan hayotiy voqelikka aylanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, "Kurash" va "Ko'pkari" kabi mardlikka asoslangan o'yinlarning bolalarbop talqinlari orqali yoshlarda iroda, mardlik va halollik kabi xarakter xususiyatlarini tarbiyalash usullari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: *milliy o'yinlar, vatanparvarlik, tarbiya, milliy o'zlik, jamoaviylik, madaniy meros, ma'naviyat, pedagogik texnologiya, jismoniy chiniqish, an'analar.*

Insoniyat taraqqiyotining bugungi bosqichi — axborot texnologiyalari va globallashtirish jarayonlari shiddat bilan rivojlanayotgan davr — yosh avlod tarbiyasi masalasini har qachongidan ham dolzarb qilib qo'ydi. Dunyo madaniyatlari bir-biriga qorishib ketayotgan, "ommaviy madaniyat" tushunchasi milliy chegaralarni buzib kirayotgan bir sharoitda, har bir xalq o'zining milliy o'zligini saqlab qolishga intilishi tabiiy holdir. Vatanparvarlik — bu shunchaki balandparvoz gaplar emas, balki bolaning qalbida o'z tuprog'iga, tiliga, tarixiga va ajdodlariga bo'lgan cheksiz muhabbat va sadoqatdir. Ushbu tuyg'uni shakllantirishda esa xalq pedagogikasining eng qadimiy va sinalgan usuli — milliy o'yinlar beqiyos ahamiyatga ega. Milliy o'yinlar xalqimizning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, orzu-umidlari va ma'naviy qarashlari mahsulidir.

Vatanparvarlik tarbiyasi insonda tug'ilganidanoq, u eshitgan alla, ko'rgan ertak va o'ynagan ilk o'yinlari orqali shakllana boshlaydi. Biroq, bugungi kunda bolalar va o'smirlar orasida milliy o'yinlarning o'rnini virtual dunyo, kompyuter o'yinlari va ijtimoiy tarmoqlar egallayotgani achinarli haqiqatdir. Virtual dunyo bolani jamiyatdan uzib, uni yakkalashga, milliy qadriyatlardan uzoqlashtirishga xizmat qilayotgan bir paytda, milliy o'yinlarimizni ta'lim va tarbiya jarayoniga qayta olib kirish — milliy xavfsizlik va ma'naviy barqarorlik masalasidir. Chunki milliy o'yinlar orqali bola nafaqat jismonan chiniqadi, balki o'z xalqining ruhini his qiladi, milliy g'ururini anglaydi.

O'zbek xalq o'yinlari — bu shunchaki vaqt o'tkazish vositasi emas, balki mukammal pedagogik tizimdir. Ajdodlarimiz ushbu o'yinlar vositasida yosh avlodga hayotiy zarur bo'lgan

fazilatlarni o'rgatishgan. Masalan, "Alpomish" yoki "Go'ro'g'li" kabi dostonlarimizda tasvirlangan qahramonliklar bolalar o'yinlarida o'z aksini topgan. Kurash, uloq-ko'pkari, kamondan otish kabi o'yinlar bolalarni mardlikka, jasoratga va qat'iyatlikka o'rgatgan bo'lsa, "Oq terakmi, ko'k terak?", "Lanka", "Chillak" kabi o'yinlar epchillik, diqqatni jamlash va jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirgan.

Vatanparvarlikning eng muhim ustunlaridan biri — bu birdamlik va jamoaviylik hissidir. Milliy o'yinlarimizning deyarli barchasi jamoaviy xarakterga ega. Bola o'yin davomida o'z manfaatlarini jamoa manfaatlari bilan uyg'unlashtirishni o'rganadi. "Arqon tortish" o'yinini olaylik: bu o'yinda g'alaba qozonish uchun faqat bir kishining kuchi yetarli emas, balki butun jamoaning bir vaqtda, bir xil maqsad sari harakat qilishi talab etiladi. Bu jarayon bolada "Biz birdam bo'lsakgina, kuchli bo'lamiz" degan hayotiy falsafani shakllantiradi. Vatanparvarlik ham aynan shu nuqtadan — o'z safdoshini qo'llashdan, yurtining har bir vakilini o'z qarindoshidek ko'rishdan boshlanadi.

Vatanparvarlikning yana bir muhim qirrasini — ona tiliga bo'lgan muhabbatdir. Milliy o'yinlarimiz ko'pincha xalq og'zaki ijodi namunalari bilan boyitilgan. O'yinlar davomida aytiladigan sanamalar, aytishuvlar, topishmoqlar va maqollar bolaning til boyligini oshiradi. Masalan, "Bolalarning "Ayqulash-payqulash" yoki "Kim oladi-yo, sholi-yo?" kabi o'yinlaridagi ritmik kuylar va so'zlar bolaning qulog'iga ona tilining nafosatini quyadi. O'z ona tilini sevgan va uni qadrlagan bola o'z millatini hech qachon sotmaydi, uning qadrini pastga urmaydi. Til orqali milliy ruhga bog'lanish — vatanparvarlik tarbiyasining eng nozik va eng mustahkam bog'ichidir.

Vatanparvar inson, birinchi navbatda, o'z Vatani himoya qilishga qodir bo'lishi kerak. Buning uchun esa jismoniy sog'lomlik va irodaviy chidamlilik talab etiladi. Milliy o'yinlarimiz bolani tabiat bag'rida, toza havoda harakat qilishga undaydi. Bu o'yinlar bolaning mushaklarini mustahkamlaydi, qon aylanishini yaxshilaydi va immunitetini ko'taradi. Eng muhimi, milliy o'yinlar bolani yiqilganda turishga, mag'lubiyatga uchraganda tushkunlikka tushmaslikka va doimo olg'a intilishga o'rgatadi. "Kurash" tushayotgan bola raqibiga hurmat ko'rsatishni, halol g'alaba qozonishni va mardona yutqazishni o'rganadi. Bu xislatlar kelajakda davlat chegaralarini qo'riqlaydigan, el-yurt tinchligini asraydigan mard va jasur himoyachilarni tarbiyalashda asosiydir.

Xalqimizning buyuk dostonlari, xususan, "Alpomish" dostoni milliy o'yinlarimizning naqadar qadimiy va hayotiy ekanligidan dalolat beradi. Dostonda Alpomishning Barchin shartlarini bajarishi – kamondan otish, poyga va kurash – shunchaki shaxsiy jasorat emas, balki qabilaning, elning nomusini himoya qilish ramzidir. Bugungi kunda bolalarimiz o'rtasida o'tkaziladigan kichik doiradagi kurash musobaqalari yoki "Lop-lop" o'yinlari o'sha buyuk qahramonlik an'alarining zamonaviy ko'rinishidir. Bola o'yin davomida o'zini Alpomish yoki To'maris kabi his qila boshlashi uning psixologiyasida "Men ham kuchli va mard bo'lishim kerak, chunki mening ajdodlarim shunday bo'lgan" degan motivatsiyani uyg'otadi. Bu motivatsiya vatanparvarlikning eng qudratli harakatlantiruvchi kuchidir.

Milliy o'yinlarning vatanparvarlikni shakllantirishdagi yana bir o'ziga xos jihati — ularning intellektual va jismoniy rivojlanishni uyg'unlashtirishidir. Zamonaviy pedagogikada "o'yin orqali o'rgatish" (edutainment) tamoyili juda mashhur. Bizning milliy o'yinlarimiz esa bu tamoyilni asrlar davomida qo'llab kelgan. "Oqsuyak" o'yinini tahlil qiladigan bo'lsak, u boladan nafaqat tez yugurishni, balki zulmatda mo'ljalni to'g'ri olishni, strategik fikrlashni va sezgirlikni talab qiladi. Vatan himoyachisi uchun esa bu fazilatlar hayotiy zaruriyatdir. Shuning uchun ham milliy o'yinlarni dars jarayonlariga, ayniqsa, jismoniy tarbiya va ma'naviyat soatlariga integratsiya qilish bugungi ta'lim tizimining kechiktirib bo'lmas vazifasidir.

Vatanparvarlik – bu aloqadorlik hissi. Bola o'zini ma'lum bir jamiyatning, millatning uzviy bo'lagi ekanligini his qilishi uchun u tengdoshlari bilan jonli muloqotda bo'lishi shart. Milliy o'yinlar esa eng yaxshi ijtimoiy ko'prikdir. Ular bolalarni virtual olamdagi sun'iy do'stlikdan real hayotdagi haqiqiy birodarlikka qaytaradi. Birga "Chillak" o'ynagan, bir jamoada bo'lib raqibdan ustun kelgan bolalar o'rtasida paydo bo'ladigan do'stlik rishtalari keyinchalik Vatan uchun birgalikda xizmat qilishga asos bo'ladi. Bu o'yinlar orqali bolada "Men yolg'iz emasman, mening ortimda jamoam, xalqim va Vatanim bor" degan ishonch paydo bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, milliy o'yinlar orqali yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash shunchaki pedagogik uslub emas, balki millatning o'zligini asrab qolish strategiyasidir. Ushbu maqolada ko'rib chiqilganidek, xalq o'yinlari bolaning jismoniy, intellektual va ma'naviy olamini birlashtiruvchi noyob vositadir. Vatanparvarlik tuyg'usi mavhum tushunchalardan emas, balki bolalikdagi zavqli onlardan, jamoaviy g'alabalardan va milliy urf-odatlariga bo'lgan hissiy bog'liqlikdan boshlanadi. Milliy o'yinlar ana shu bog'liqlikni ta'minlovchi eng mustahkam ko'prikdir.

Bugungi globallashuv sharoitida, milliy o'yinlarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Biz bolalarimizga "Vatanni sev" deb yuz marta aytishimiz mumkin, ammo u bilan birga bir marta "Oq terakmi, ko'k terak" o'ynasak yoki arqon tortish musobaqasida uning jamoasini qo'llab-quvvatlasak, bu tajriba uning xotirasida o'chmas iz qoldiradi. Bu o'yinlar orqali bola o'z tuprog'ining hidini, ona tilining ohangini va xalqining matonatini his qiladi. Binobarin, vatanparvarlik tarbiyasi — bu nazariy bilimlar yig'indisi emas, balki milliy ruh bilan sug'orilgan hayot tarzi bo'lishi lozim.

Milliy o'yinlarni hayotimizga qaytarish faqatgina maktab yoki bog'cha tarbiyachisining ishi bo'lib qolmasligi kerak. Bu keng ko'lamli ijtimoiy harakatga aylanishi zarur. Avvalo, oilada otanonalar farzandlariga kompyuter o'yinlari o'rniga milliy o'yinlarning jozibasini ko'rsatib berishlari shart. Ikkinchidan, ta'lim tizimida jismoniy tarbiya darslari mazmunini milliy sport turlari va harakatli o'yinlar bilan boyitish lozim. Har bir mahalla gularida bolalar milliy o'yinlarni bemalol o'ynashi uchun sharoitlar yaratilishi, ushbu o'yinlar bo'yicha hududiy va respublika miqyosida festivallar o'tkazilishi vatanparvarlik ruhini jamiyatning har bir bo'g'iniga singdiradi. Vatanparvarlik — bu ajdodlar merosiga sodiqlik va kelajak oldidagi mas'uliyatdir. Milliy o'yinlarimizda aks etgan mardlik, halollik, jamoaviylik va sabr-toqat kabi xislatlar komil insonni voyaga yetkazishning bosh mezonlaridir. Biz tarbiyalayotgan yoshlar nafaqat jismonan sog'lom, balki ruhan o'z Vatanga bog'langan bo'lishlari kerak. Agar bola "Kurash" tushayotganda halollikni o'rgansa, "Arqon tortish" da birdamlikni his qilsa, u ertaga jamiyatda ham adolatli rahbar, sadoqatli fuqaro va mard himoyachi bo'lib shakllanadi. Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, milliy o'yinlar — bu millatning "genetik kodi" saqlanadigan xazinadir. Ushbu xazinani e'zozlash va uni zamonaviy tarbiya metodlari bilan uyg'unlashtirish orqali biz har qanday ma'naviy xurujlarga qarshi tura oladigan, o'z Vatani bilan faxrlanadigan barkamol avlodni tarbiyalay olamiz. Vatanparvarlik tarbiyasida milliy o'yinlardan foydalanish — bu o'tmishni kelajak bilan bog'lash, xalqning asriy orzularini yoshlar qalbida qayta uyg'otish demakdir.

Zotan, o'z o'yinlarini unutkan millat o'zligini ham yo'qotadi. Bizning vazifamiz — milliy o'yinlarimizni nafaqat muzeylarda yoki kitoblarda saqlash, balki ularni bolalar maydonchalariga, maktab hovlilariga va yoshlar qalbiga qaytarishdir. Shundagina biz haqiqiy vatanparvarlarni tarbiyalagan bo'lamiz. Milliy o'yinlar — bu bizning milliy g'ururimiz, qudratimiz va porloq kelajagimizning kafolatidir. Ushbu maqolada ilgari surilgan g'oyalar va tavsiyalar jamiyatimizda vatanparvarlik tarbiyasini yangi sifat bosqichiga olib chiqishga xizmat qiladi deb ishonamiz.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023. – 80 b.
2. Abdullayeva B.S. va boshqalar. Matematika. (Darslik). – Toshkent: TDPU, 2014. – 156 b.
3. G'aniyev S.K. Axborot xavfsizligi. – Toshkent: 2007. – 240 b.
4. www.ziyouz.com – Elektron kutubxona portali